

PAPER DETAILS

TITLE: THOMAS BERNHARD`IN `DER GROSSGRUNDBESITZER` (BÜYÜK TOPRAK SAHİBİ) VE
OGUZ ATAY`IN `KORKUYU BEKLERKEN` ADLI ÖYKÜLERİNDE `KORKU` VE `UYUMSUZLUK`
SORUNSAI

AUTHORS: Malik BÜLBÜL

PAGES: 136-150

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/31466>

THOMAS BERNHARD' IN "DER GROSSGRUNDBESİTZER" (BÜYÜK TOPRAK SAHİBİ) VE OĞUZ ATAY'IN "KORKUYU BEKLERKEN" ADLI ÖYKÜLERİNDE "KORKU" VE "UYUMSUZLUK" SORUNSALI

Melik BÜLBÜL*

ÖZET

1934 ve 1977 gibi, kısa bir süreye yaşamını sığdıran Ağuz Atay, edebiyatımızda yenilikçi roman anlayışının bir soluğu olmuştur. Yenilikçi roman anlayışının özgün örneklerini kendisinde buluyoruz. Bu biçimiyle Oğuz Atay edebiyatımızda roman kurguculuğuyla oldukça başarılı bir yazar. Ele aldığı sorunsallar, çizdiği roman tipleri, bir bakıma, toplumda sürekli yaşanan ikilemin kaynağına dönüşün analizini içerir. İnsan ilişkileri, kişinin iç dünyası, çevresiyle olan sıra dışı ilişkiler ağı, anlamsız gibi görünen, ancak duyarlı bakış ölçeğinde anlamlandırılabilen olayları, kendine özgü üslubuyla aktaran bir yazar. Yazar bir bakıma, tutunamayanların, toplumda uyum sağlayamayanların sesi olmuştur. Alman edebiyatında son yıllara değin, ulusal çerçevenin dışına çıkamayan, ancak yakın zamanda yankısı, dünya yazını ölçeğinde duyulabilen Thomas Bernhard (1931-1989), çok yönlü, çok katmanlı, zengin düşünce havuzuna sahip bir yazardır. Bu çalışmada yazarların "Korkuyu Beklerken" ve "Büyük Toprak Sahibi" adlı öykülerinde, "Korku" ve "Uyumsuzluk" öğelerini Alımlama estetiği ve ruh çözümsel kuram ekseninde irdelemeye çalıştım. Okur odaklı yaklaşım biçimiyle, sözü edilen öykülerde serbest çağrışımlar, halüsinasyonlarla oluşan rüya ve hayal nitelikli düşünce zincirleri, yeni çağrışım halkalarıyla okurun imgeleminde, nasıl açılabilir olduğu ortaya koymaya çalıştım.

Anahtar Sözcükler: Korku, uyumsuzluk, nihilizm, psikanaliz, Alımlama estetiği.

* A.Ü.K.K.Eğt.Fak.Alman Dili Eğt. ABD.Öğr.Üyesi.

ABSTRACT

Thomas Bernhard's short story " der Grossgrundbesitzer in 'Ereignisse' " (events), or The return of the repressed and The story "Korkuyu Beklerken 'waiting of fear ' " of Oğuz Atay of türkish literature I combine theory of "reception" (audience reaktion) and psychoanalysis in the interpretation of two short stories by writers. They regard the stories' content as a gruesome-pleasurable appeal to the reader's unconscious wishes and the stories' form as an analog of defense. In this way they show how the reader's work of reception becomes mobilized at the enigmatic blanks in the texts.

Keywords: *Fear, maladjustment. Psychoanalysis, nihilism, aesthetic reception*

20. Yüzyılın sannılı insanı, sanat adına büyük bir yükümlülük altına girmiştir. Sanat ürünlerinde yerleşik alımlama ölçütlerinin yerini kaygan, çok boyutlu, değişken ölçütler almıştır. Çağın insanı, bildik değer ölçütlerinden çakılı anlamları bulup, çıkarıp değerlendirmenin, yetersiz kaldığını kavradığından yeni açılımlara yargılı kalmıştır. Yıldız Ecevit'in de belirttiği biçimiyle Einstien ve Heisenberg fiziğinde klasik fizikten farklı olarak madde de (dış dünya) ve maddenin yerleşik değeri belirsizliğe, göreceliğe dönüşmüştür. Yani nesnel gerçeklik, yeni yapının açık alana yazgılı olarak, yorumlanabilirliği ile alışlagelen görünümünün değişmesiyle, kuşkulu karşılanmasıyla ve değişebilir bir akış içinde, zamanın göreceleşmesiyle yeniden değerlendirilmeye başlanır (Ecevit, 2002:27).

Yüzyılımızın Alman yazınında önemli bir yeri olan, Thomas Bernhard'ın ve Türk yazınının postmodern anlamda, yankı uyandırıcı yazarları arasından sayılabilecek Oğuz Atay'ın ele aldığım öykülerinde, yukarda sözünü ettiğim alımlama değişkenliklerini ve spiral alımlama ölçütlerini ön plana çıkarmaya çalıştım. Her iki yazarın düşünce havuzlarını besledikleri birikimleri, çağa adını

vermiş bulunan postmodern yelpazede yer alırlar. Okuru, bu çoğulcu ve çok açılı alımlama sürecinde belirlemeci, yerleşik, sarsılmaz anlam çizgiselliği yerine, değişken, çok yönlü, oynar nitelikli anlam katmanları bekler. Bu yönüyle okurun yükümlülüğü, sanat yapıtıyla olan ilişkisinde ortam koşullarının uzantısı olarak, sanatsal yaratıları yeniden üretmeye açık ve kendini ön plana çıkarma biçiminde gerçekleşecektir.

Bu çalışmada yukarıda adı geçen yazarların ele aldığım öykülerinde "korku" ve "uyumsuzluk" sorunlarını psikanaliz ve Alımlama estetiği (Rezeptionsaesthetik) kuramı paralelinde irdelemeyi amaçladım. Karşılaştırmalı bir çalışma yapmaya elverişli olduğuna inandığım yönleri ise, her iki yazarın düşünce evrenini oluşturan, ortak çağ sorunları ve insan odaklı (çevre ve topluma entegre olamaması) "korku" ve "uyumsuzluk" sorunlarının oluşturduğu koordinatlarda toplayabiliriz. Bu bakımdan yaşanan çağın sosyal sorunsalı olan çevreye ve topluma uyum sağlayamamanın alt katmanlarında yatan psiko-sosyal sorunları öykü figürleri ölçeğinde yorumlamaya çalıştım.

Bernhard, otobiyografik yapıtlarında (Die Ursache, der Keller, der Atem, die Kaelte) (Arnold, 1980:43) kendini anlatı sahnesinin ortasına dolaysız koymaz. Figürlerini karakterize ederken, postmodern anlatım biçimi çerçevesinde edilgen görünümlere büründürür onları. Uyumsuz, tutunamayan, dışlanmışlık dürtüleriyle ruh yapıları tersyüz olmuş kahramanlar bu yönüyle Atay'ın silik, içe dönük, kendini dışa açmakta çekinceleri olan, uyumsuz, sade kahramanlarını anıttırırlar. Yaşam ve ölüm çizgiselliğinde derin sanrılara boğulmuş kahramanlar, fiziksel engelli olmaları yanı sıra, zihinsel alabora oluşun nevrotik çöküntülerini de benliklerinde taşırlar. Yazarların yapıtlarında, yaşama uyum sağlayamayanların yaşamın uç noktalarında ölümle yüzleşmeleri yer alır. Ölümü ürpertisinin tetiklediği yaşamdan kopuş duygusu, "korku" şeklinde kendini gösterir. Ecevit'in ifadesiyle " Çağdaş psikoloji yaşamda sorunlarını çözemeyen bireyin ölüme eğilim duyduğunu söyler. Ölüme eğilim, bir

yönüyle aşkın bir varoluşun özlemini içinde barındırabileceği gibi, bir yönüyle de nihilist bir kaçış, bir yok oluş özleminin göstergesi olabilir“ (Ecevit, 2005:548).

Her iki yazarda da roman ve öykü kahramanları örneğin Bernhard'ın iyimser kişisi die Gute (Ein Fest für Boris, 1970), Profesör (Heldenplatz, 1988), Zengin ve Bilgin kişiler (Auslöschung, 1986) ve Büyük Toprak Sahibi ile aynı şekilde, Atay'ın Hikmet'i (Tehlikeli Oyunlar), Selim'i ve Turgut'u (Tutunamayanlar, 1984), Coşkun'u (Oyunlarla Yaşayanlar) ve Korkuyu Beklerken öyküsünün kişisi **korku** ve yaşama (Topluma) **uyum** sorunu yaşamalarına rağmen, öz kıyım olgusuna yakın durmazlar. Yazarların otobiyografik özellikteki yapıtlarında da kendi karakterleriyle, roman veya öykü figürlerinin arasında fiziksel ve ruhsal (zihinsel) yıpranmışlığa tanık oluruz. Bernhard otobiyografik yapıtlarında dış dünyaya, çevreye, yaşama, eğitim anlayışına, insanlara kısaca kendisiyle ilişkisi bulunan herkese ve her şeye kin kusar.(Bernhard, 1981:12-13). Ölümün soluk yüzünün tanığı Bernhard ve yine ölümle flört ederek yaşamının son demine dek hüznle mizah arasında yaşamasını bilmiş Atay, bu düzlemde de ortak paydalar oluştururlar (Ecevit, 2005: 543). Onları bir bakıma *acının- umarsızlığın eli tutulur duruma geldiği bir yaşantıdır.*

Çağımızın okuru, her iki yazarı da çılgır açıcı, yazın dünyasına yenilikler getiren avangard sanatçıların ötesinde, **ruh dostu**, çağın sorunsalı olanı, yabancılaşmayı ve *yalnızlığı kendisi adına dile getiren bir idol olarak bilmıştır.*

Ele aldığım öyküleri kendi aralarında kesiştikleri noktalarda irdelemeden önce, öykülerin oluşumunu nedenleyen psiko-sosyal arka planla ilgili bir takım notları düşmek yerinde olur. Dönemin postmodern anlayışı yazarların öykülerinde ve diğer sanatsal yaratılarında (müzik, resim, yontu), kendini belirgin bir biçimde ortaya koymaktadır. Gündüz düşleri, halüsinasyonlara bağlı çağrışım halkaları, korku odaklı izlenme sendromu, psiko-somatik ve nevrotik davranış biçimleri ve diğer

karakteristik kesitler, öykü kişilerinin içinde bulundukları çağın örgün sorunsalındaki çırpınılarına neden oluşturlar. Ancak figürlerde yansımasını bulan bu patolojiler, dış dünyanın o ana dek tanık olmadığı, yeni bir yaşam anlayışının ve bakış biçiminin yansıtıcılarında yer almış çağın izdüşümleridirler. Geleneksel-gerçekçi roman estetiğinin yerini, postmodern estetik alır. Kuşkusuz bunda 20.yüzyılın ilk yarısında modernistlerin sanatta/ edebiyatta başlattıkları estetik devrimin rolü büyük olmuştur. Ecevit bu konuda şunları dile getirir: "*Teknolojideki inanılmaz devrim, dünyayı 50-60 yılda tanınmaz bir duruma getirmiştir. Bir tüketim/medya/iletişim/bilişim toplumdur bu, bir Heigh-Tech çağıdır içinde yaşanan (...) bu üst düzey teknoloji toplumunda, tüm iletişim olanaklarına karşın, insanın yalnızlaşması, çevresine ve kendisine yabancılaşması süregelmektedir*"(Ecevit, 2002:57).

Böyle bir değişim atmosferinden yazarlarımız da önemli ölçüde nasiplenmiştir. Absurd/grotesk kurgularla içerik bir bakıma silikleşmiştir. Klasik içerik örüsü terk edilmiş, anlam parçalara ayrılmış, her bir parça kendi içinde anlamsal katmanını yaratmıştır. Yazarın ve metinsel anlamın yönlendiriciliği yerini maddenin egemenliğine bırakmış, yabancılaştırma özdeşleşmenin yerini almış, duygusal güdüm yerini kaotik belirsizlik ve anlamsızlık (Sinnlosigkeit des Lebens) öğelerle değiştirmiştir. Öykülerin kurgu/yapı/dil örüsünde yeni anlayışın belirtilerini açıkça görebilmekteyiz. Düz/dolaysız anlatım yerini imgelerle yoğunlaştırılmış ve derinleştirilmiş bir yapıya bırakmıştır. Okur, metnin içine çekilerek **diyaloglaştırılmış** (Bachtin, 1989:49) metinsel düzlem çok açılı bir yapıya dönüştürülmüştür. Modernist imge ile sunulan figürler, çevre, insansal ilişkiler birer parça biçiminde bir bütün oluşturarak, anlamsız, ilgisiz parçacıkları bir araya getirerek yapılandırılmıştır.

Seçilen öykülerde korku ve uyumsuzluk öğeleri:

Bernhard'ın "Büyük Toprak Sahibi" adlı öyküsü, "Der Grossgrundbesitzer traumt..." (Büyük toprak sahibi rüyasında...) diye başlar. 20 yüzyıl şair ve

yazarların, yeni anlatım biçimiyle bir ilki ortaya koyduklarını görmekteyiz. Anlatılarına bu tür postmodern açılı bir tarzda giriş yapmaları, postmodern estetiğin gereğidir. Okurda daha derin düşünsel ve çağrışıma dönük imgeler oluşturmaya elverişli bir tarzdır, bu tür biçim ve kurgu seçimi. Klasik çizgisel dün-bugün-yarın zaman akışı ve olay, zaman, uzam üzerindeki yerleşik tanımlamalar alt üst olmuştur. Olay, biçim karşısında silikleşmiş, yok gibidir. İçerik aranmaz olmuştur. Yazarın duygusal güdümü, okuru esrik bırakmaz artık. Okur, bu büyük sarsıntı karşısında kendi tavrını, özgün yaklaşımını sergiler. Artık çok anlamlı ve katmanlı bir yazınsal ürünün, çekici gücüyle hesaplaşabilme özgürlüğünün tadını çıkarmaktadır. Anlamsız gibi gelen sözcük sıralamaları, yeni çağrışım halkalarıyla çoğalır ve yeni düşünsel yaratılara dönüşür. Rüyalara veya halüsinasyonlara esrik olmuş dış gerçeklik, yeni bir kozmolojik değere ile anlam kazanmıştır. Rüyalarla dış gerçekliğe tutulan aynada, çıplak görüntüler ve belirgin konturlar yoktur artık. Belirsizlik, anlamsızlık okurun birbirinden ayırık metinsel parçaları bulup, kolaj sistemi ile onarmasını zorunlu kılar. Çakılı anlama yer vermeme, kaygan anlam alanlarıyla dil ve kurguyu yapılandırma, okurda zevke dönük merak uyandırmaktadır. Ne de olsa, edebiyat (yazın) başka biçimde anlatmanın metaforik üst boyutudur.

Atay'ın "Korkuyu Beklerken" adlı öyküsü de, yine aynı ruh devinimi içinde bulunan kişinin "ürperti", "korku" ve "tedirgin" odaklı belirsizlikleriyle başlar. Köpek havlamaları arasında eve dönen öykü kişisi, yoğun bir iç hesaplaşmanın "korku" yüklü gerginliğini yaşamaktadır. Kendi kopuntulu yaşamında, yaşam-uzam çizgiselliğini kaybetmiştir. İçerik, yerini, parça parça sergilenen olaylar kesitlerinde belirsiz, bulutsu bir atmosfere bırakır. Kim? Ne zaman? Neden? Nasıl? Gerilimli sorular zinciri anlamsız kalır. Geleneksel yazın ürünlerini okuma rahatına ve güdümüne alışık okur, Ecevit'in deyişiyle "modernist edebiyatın katıksız yaratıcılık anlayışının, avangardist biçim oyunlarının içinde kendini yitirir ve anlamadığı bu metinlerden uzaklaşır. Modernist edebiyat ise, bundan pek etkilenmiyor

görülmektedir; seçkincidir; kendisini anlayan, onunla bütünleşen az sayıda okur ona yetmektedir. Metinde anlamın/ konunun ardından koşmayan, avangardist biçim denemelerindeki artistik boyutun ayırdına varan, ondan tat alan seçkin bir okurdur bu." (Ecevit, 2002:55).

Bu düzlem üzerinde yer alan okur, "Korkuyu Beklerken" veya "Büyük Toprak Sahibi" adlı öyküleri okurken, metnin dokusundaki tatlandırıcı öğeleri, anlamsızlık, belirsizlik, grotesk kurgu veya örtüşük imgelerle (simgesel boyutla) da olsa seçerek alır ve tadar. Bernhard'ın öyküsünde, öykü kişisi, bir gece rüyasında kendi işçilerinden birisinin evinin etrafını kazdığını ve her kazımda bir cesedin çıktığını görür. Onları kendi elleriyle öldürdüğü düşüncesine varan öykü kişisi, "ölüm" olgusuna soğuk kalışıyla, itiraf etme yoluna gitmez ve tuttuğu memurlara evin her yerini kazmalarını söyler. Rastlantı olarak bulunan bir zanlıyı mahkemeye verir ve öldürtür. Daha sonra başka zanlılar bunu izler. Bu durum idam edilen zanlıların sayısının kazılarak çıkarılan cesetlerin sayısından daha fazla olmasına dek sürer. Rüyadan uyandığında ise, bu yıl kaç tane ve hangi ağaçları kestireceğini düşüncesiyle hesaplaşmaya devam eder. Ruh çözümsel olarak bu çapraşık, somut yaşam ve düş arasında silikleşen duyguya şu yorumlamayı getirebiliriz: Suçluluk kompleksi içinde kişi, değer yargılarınca tabulaştırılmış bir eyleme karşı tersindirilmiş bir savunma mekanizması oluşturarak, içinde yarattığı korku ögesinin üzerine gider. Böylece bir çapraşık duygu yumağı yaratır. Bastırılmış amaç, içinde yaşattığı tabusal olguyu olumlamama (Tabu- Verletzung) savunusuyla bir karşı duruş oluşturup, bu korku ögesinden uzaklaşma çabasını yakalamadığıdır. (Schönau, 1976: 265). Ölüm korkusundan öykü kişisi, düşlemlerinde sayısız insanın ölümüne kendisiyle nedensel bir bağ oluşturarak sıyrılmaya çalışır.

Görüldüğü gibi, öyküde "ölüm", "öldürülme", "suç", "ceza", "izlenme" gibi ruhsal alt yapıyı derinden etkileyen belirgin öğeler göze çarpmaktadır. Öykü kişinin içinde bulunduğu ruhsal sorunsalın arka planı, öz kırım içgüdüsünün (die

eigenen Mord-Impulse) sorumluluğundan kendini alıkoyma sıkıntısıyla açıklanabilir. Walter Schönau konuyla ilgili olarak, kötü bir eylemden kaçış psikolojisinin, yeni kötü davranışlar doğurabileceği gerçeğini savlar .(Schönau, 1976: 261).

Demek oluyor ki, öykü kişisi öldürülme korkusu ile suç olgusunu savmak isterken, yeni kriminal kısımlara neden olmaktan kendini alamaz. ...*die Angst jedoch, selbst getötet zu werden* .(Schönau, 1976: 260)... Aynı biçimde sanrılar üzerine kurulu yaşam artığı olarak, yaşamını sürdürmeye çalışan Atay'ın öykü kişisi de, "ölüm" odaklı "korku" düşlerini, halüsinasyonlarla yoğurarak kurgular. Ölüm korkusuyla yok edici karakteri olumlayan kişi, ölümden kaçış iç güdüsüyle, herkesin öldürülmesini ister: "*Ölü diller uzmanını ve bu konuda görüştüğüm herkesi öldürmeli*" (KB, 52). Öykü kişisinde diğer öykü kişisinde olduğu gibi, kendinin ölüm tehlikesini aşmak için, bu korkuyu yaratanları öldürme dürtüsünü, bir psikolojik yansıma olarak değerlendirebiliriz. Ünlü psikanalizci S. Freud (1856-1939) konuyla ilgili olarak "Edebiyat ve Sanat" (*Dichtung und Kunst*, 1924) adlı yapıtının "Bir Suçluluk Duygusu Nedeniyle Suç İşleyenler" kısmında şu düşünceleri dillendirir: "*Kişi kökenini bilmediği boğucu bir suçluluk duygusu yaşıyordu ve bir kötülük yaptığında bu boğuntu azalıyordu. En azından suçluluk duygusu bir şeye bağlanmıştı.*" (Freud, 1999:305).

20. yüzyılın modern/postmodern anlayışının dalga boyutu ve yoğunluğu içinde bulunan dönem insanı, suçluluk duygusunu kendisiyle beraber taşımaktadır. Freud devamla şunları ekler: "*Çelişkili görünse de, bu suçluluk duygusunun kötülük yapılmadan önce de var olduğunu kötülüğün doğmadığını, tam tersine kötülüğün suçluluktan doğduğunu ileri sürmeliyim*" (Freud,1999:305). Bu bağlamda suçluluk duygusunu Oidipus karmaşasıyla ilişkilendirenler de bulunmaktadır.

Bernhard'ın da, Atay'ın da öykü kişileri yalnızlığa yazgılı kapalı dünyalarında rüya alemlerinin yönlendirici tahtlarında otururlar. Yaşamlarına egemen değerler gibi yargılayıcı bir konumda oldukları görünümü verirler. Gerçekte edilgendirler. İstemlerinin sessiz çılgınlıkları, dış dünyalarının sınır duvarlarını aşamaz. Boğucu bir iç hesaplaşmadan öteye varmaz onların bu çılgınlıkları. "Ölüm" korkusuyla, dış dünyanın gerçekliğine mesafeli dururlar. "Uyumsuzluk" sıkıntısı beraberinde iletişimsizlik, yalnızlık, sanrılı ve sancılı bir yaşamı kaçınılmaz kılar. Kendileriyle iletişime girmeye çabaladıkları kişiler, onları suçlayan, aşağılayan, yok sayan, ezen konumundadırlar. Onlar için yaşam, "ölüm" limanının kıyısına demir atmış korkuyu yüklenmeyi bekleyen bir gemidir.

Öykülerin giriş tümceleri ile bitiş tümceleri, okurda gerilim yaratan ve doldurulması gereken, boş alanlar ağı gibi örülmüş bir bulmaca ortamı sunar niteliktedir. Postmodern metin kurgusunun belirgin özelliklerinden olan minimal içerik, metinlerarası ağ, çoğulcu bakış, üst kurmaca gibi eğilimler, öykülerde göze çarpar. Git gide biçime doğru yoğunlaşan modern öykü anlatısı "Ne" den çok "Nasıl" ı değerlendirir. Edebiyat 20. yüzyılda "nasıl olması gerektiği"yle ilgilidir. Yerleşik gerçeklik anlayışı, alan değiştirmiştir. Okur, öykülerden belli anlam veya içerik beklentisinde değildir. Zaten böyle bir beklenti boşunadır ve okur karşılıksız kalır. O halde okur, öykülerle başlattığı alımlama sürecinde, metnin soncul bir anlamın taşıyıcısı olmadığını bilir; anlamın, alımlama süreçleriyle göreceleşen, eriyen evreninde kendi beklenti ufku (Erwartungshorizont) ve metinsel stratejiler doğrultusunda katmanlaşarak oluşturulması gerektiğinin bilincine varır. Anlamın serüveni metin ile okurun ortak çizgide gerçekleşen iletişiminin ürünü olarak, süreklilik gösterir ve okur bu süreklilik çizgisinde kendi ortam düzleminde anlamını kendi üretir.*

* Geniş bilgi için bkz. Melik Bülbül, *İmgesel İletişim*, Çizgi yay., Konya, 2005.

Öykü kişilerinin düş dünyalarında cereyan eden absurd (sıra dışı) nitelikli olayların temellendirilmiş dış gerçekle bağıntısı, ilk bakışta grotesk (us karıştırıcı komiklik) içerikli olup ve okurca mantıklı karşılanamaz” bir sahne ortaya koyar. Saçmalık halkalarıyla bağıntılı olarak gelişen gülünç olayların yönü bir tersindirmeyle dış dünyanın görünürde normal çizgisinde bulunan insanlarına yöneliktir. Bernhard’ın öykü kişisi, psikolojik alt yapısıyla parçalanmışlığı, uyumsuzluğu, kaygıyı barındırır durumdadır. Görüntüsüyle, duyarsız insanların yaşamlarında yerleşik olan çelişkilerin yok edilememesine düşsel bir tepki ortaya koyar. Oğuz Demiralp, Atay’ın Korkuyu Beklerken adlı hikayelerinin 1987 tarihli önsözünde, Atay’ın kahramanlarıyla ilgili olarak şunları dile getirir: “ *Negatif kişiler topluluğu: kendi sorunlarını çözememiş ve topluma kendini kabul ettirememiş aydınlar, toplumun acımasızca dışladığı lumpenler, çaresizlik içinde intihara, cinayete sürüklenenler, delirmenin sınırlarında dolaşanlar. Alışılanın tersine marjinal insanlardır bunlar, olumsuz kahramanlardır.*” Bernhard’ın öykü kişisiyle ilgili olarak da Walter Schönauf yine aynı paralellikteki tepkiyi şöyle ifade eder: “ *Ağaçların kesilmesiyle kastedilen, nefret duygusu uyandıran insanların katledilmeleridir...Psikolojik açıdan düş ortamında böyle bir katliam dürtüsünün bastırılmış duyguların (die Wiederkehr des Verdrängten) bir açığa çıkma enerjisiyle açıklamak olasıdır*”(Schönauf, 1976: 261).

Atay’ın öykü kişisi, kendine kıyma düşlerini zihinsel olarak sıralarken, bozguna uğramış, yenilmiş (Atay, 1998:52-53) duygular arasında kendini nasıl ortadan kaldıracığının absurd-grotesk (sıra dışı-komik) kurgulamaları arasında okura çok katmanlı bir okuma heyecanı sağlar. Gerçekte öykü kişisi, duyarsız toplumun, yaşamayı hak etmekten uzak bireylerin yok olmaya daha yargılı olduğunu tersindirerek vermek ister.

Atay'ın öyküsünde de, Bernhard'ın öyküsünde yer alan, "arsa", "yıkım", "işçi", "kazi", "etleri ve kemikleri ayırma", "kasap" gibi kriminal ölçekte insan açısından korku ve karamsarlık uyandıran öğelerle paralellik göstermektedir. Atay'ın öykü kişisi, bir aydın olduğunu itiraf eder. Bu kendini ele veriş, okur için bir iz sürme kolaylığıdır. Dış dünyaya olan duyarlılığını, eskiyi yıkıp, yeniye yapma eylemleriyle güçlendirmek ister. Bu ileti bana Bernhard'ın "Dünyayı Düzeltene" (Weltverbesserer, 1979) adlı yapıtının iletisini hatırlattı. Bernhard'ın öyküsünde kesişen düş ve gerçek, ağaçlar ve insanlar arasında sembolik bir eşitlemeye vardırılırken, Atay'ın öyküsünde eski yapı- yeni yapı, yıkım- yapım gibi öğelerle bu eşitleme sağlanır (Atay, 1998: 71). Toplumsal –yaşamsal aksaklıkları somut gerçekle ve düş ortamına taşıyarak, etki yaratıcı bir konuma sokma 20. yüzyıl postmodern yazarların, üstkurmaca ile kurdukları bir biçimdir. Atay'ın öyküsü, gizli bir mezhebin, dili belirsiz bir mesajında yer alan gizemli tehdidi altında, gündüz düşleriyle yaşamını sürdürmeye çalışan, çaresiz bir kişinin sıra dışı, komik oyunlarla acılı çırpınımlarını işler.

20.yüzyılın postmodern kuramına uygun ölçekte yazılmış ürünlerde içerik/konu, kahramanlar/toplum ile dış dünyanın gerçek (somut) değerleri, zaman - uzam çizgiselliği ve bütünlük kaybolmuştur. Bunların yerine üstkurmaca, çoğulculuk, parçalara bölünmüş ve her biri kendi içinde bağımsız bir anlam öbeği oluşturan tematik ağ, soyut dünya, absurd değerler ve oyunlarla dilin (yazınsal dilin) kendini işlemesi gibi yönelimler ön plana çıkar. Bernhard'ın ele aldığımız öyküsünde, "büyük" nitelemesi, çağ insanının gerçek yaşamda "korku" ve "uyumsuzluğun" etkisiyle, kendi dünyasındaki "sınırlılığa" ve "yalnızlığa" esrik olan çaresizliğini imler. Yaşanılan korkunun bastırılmış ve üzeri örtülmüş olarak dondurulması kahramanın düşleminde yer alan ana istemdir. Bu istemi yazar "büyük" nitelemesiyle gerçekleştirmeye çalışır. Adı geçen "korku" ve "uyumsuzluk" nevrozundan kurtulmanın yollarını öykü kişisi, "korku"nun kaynağı olarak çevrede gördüğü insanları yok etmeyi düşler. Bu düşlerin absurd uzantısı, oynusu bir

atmosferde geçer. Aynı paralelde Atay'ın öykü kişisi de sözcüklerle, bilimle ve felsefeyle ortaklaşa bir oyun alanı yaratır kendine (a.g.y.:81-82). Bu oyun alanında çevresindeki duyarsız insanlara nefret duyar ve kendisine yarattıkları “korku” duygusunu onlardan intikam (a.g.y.:80) almak düşüncesiyle ortadan kaldırmayı düşler: “*Odama kapanıp günlerce, onlara uygun bir kötülük düşündüm. Sonra da aklıma gelmesi gereken ilk kötülüğü yaptım: onlara tehdit mektupları yazmağa başladım.*” (a.g.y.:98)

Söz konusu yazarların ele aldığımız öykülerinde, postmodern açılımlara uygun kesitlerle çok sık karşılaşma olanağı bulabilmekteyiz. Bu durum 20. yüzyıl anlatı biçiminin yeni ve devrimsel yanını göstermektedir. Seçilen öykülerde somut bir biçimde görülebileceği gibi, kişiler toplumsal ilişkilerin dışında yarattıkları yeni bir dünyada yaşamayı seçmişlerdir. Ayrıca Yıldız Ecevit'in de üzerinde durduğu gibi, *bu tür metinler dış dünyayı / yaşamı anlatmaktan çok, kendine (yazınsal yaratının kendisine) dönme eğilimi gösterir. İç içe yansıyan aynalar örneğinde olduğu gibi, öykülerin içinde öyküler anlatır yazar (Ecevit, 2002:110).* Yine diğer bir ifadeyle öykü kişinin durumu, aydın yazarın toplumdaki münzevi durumuna özdeşir. Öykü kişileri iç dünyalarında kurguladığı oyunlarla yeni bir gerçeklik ortamı (kurmaca gerçeklik) yaratırlar. Bu çok katmanlı ve çok boyutlu kurmaca ortamda, gerçekler rüyalara veya gündüz düşlerine (hallüzinatorische Tagtraeume) giydirilerek yansıtılırlar. Uydurularak anlatılan iç dünyanın yoğun ve parça parça, birbirinden ayırık, kopuntulu olayları, yine üst kurmaca ve metinlerarası düzlemde beslenerek dile getirilir. Yoğunlaştırılmış imgelerle oluşturulmuş metaforik doku, metinlerde anlamın silikleşmesine, belisizleşmesine neden olur. Böylece metnin çok boyutlu olması sağlanır. Bu da postmodern yaklaşımların, yazınsal ürünleri yeniden biçimlendirmesinden başka bir şey değildir (Huntemann, 1991:44-47).

20.yüzyılın postmodern düşünsel hücreleriyle yapılandırılmış bulunan ele aldığımız öykülerde, düşünlemlerle oyunlar (kurmaca dünya) kaynaşmış, birbirinin içinde

erimiştir. Freudca nakışlarla işlenmiş gündüz düşleri, imgelemsel etkinliğin büyüyle öykü kişilerinin kendi kendilerine oyun oynayabilecekleri bir dünya yaratmalarına kadar uzar. Yine Freudca bir ifadeyle söyleyecek olursak: "*çocuğun...oyunda kendine bir dünya yarattığını, ya da daha çok dünyasında yer alanları kendini mutlu edecek yeni bir biçimde yeniden düzenlemesi isteği* (Freud, 1999:126-127), çok katmanlı ve üst kurmaca ile örülü çağdaş ürünlerde boy gösterir. Aynı konuya daha ritmik bir çizgiden değinen Yılmaz Özbek ise, postmodernizm ile alımlama estetiğinin bulunduğu noktada yer alan, çağcıl ürünlerin yapı ve kurgusuna dönük olarak şunları dile getirir: "*çağımızın bunalımlı insanının karmaşık ruh hali, elbetteki onun ürettiklerine de yansyacaktı. Post-modern çağın ürünlerinin karmaşık yapısından, belli bir çizgisel akışı olmadığından, çağrışım zincirleri kopuk, içerdiği öğelerin bir bütünün anlamlı parçaları olmayışından ötürü, parçalanmış bir benliğin yansıması olarak görülmesi de doğal sayılmalıdır.*"¹ Parçalanmışlığın ve belirsizliğin egemen olduğu çağ insanının iç dünyası, kopuntularla dolu soyut bir gerçeğe ve oradan da bir oyun alanına dönüşmüştür. Atay'ın "Tehlikeli Oyunlar" ının oynandığı bu dünyada, her birey oyunun bir parçasıdır. Aynı doğrultuda anlam da, her parça içinde okurunu bekleyen, açılmanmaya açık bir üretim sürekliliğidir. Bernhard'ın da Atay'ın da öykü kişileri, postmodern dünyanın yarattığı düşlemlerde oyunlarla örülü bir yaşamın sıradan kişileridirler.

Sonuç:

- Çağımızın postmodern nitelikli yazınsal ürünlerinin düşünsel arka planını, bilim/felsefe/sanat alanlarındaki köklü değişiklikler ve yenilikler oluşturur.
- Postmodern yazınsal düzlemde, pek çok yerli ve yabancı çağdaş yazarlar gibi, Thomas Bernhard ve Oğuz Atay da, kendilerine özgü kurgu/yapı/biçim alanında etki bırakıcı ürünler vermişlerdir.

¹ Yılmaz Özbek, Postmodernizm ve Alımlama Estetiği, Çizgi Yay., Konya, 2005, s. 45.

- oulcu, estetik ve metinlerarasılık bileşkesinde, ele aldığım öykülerin postmodern açılımları, yoğun anlam katmanları, metinsel anlam derinlikleri ve anlamsal çok boyutluluk gibi, modern bakış açılarını besleyen potansiyelde oldukları görülebilmektedir.
- Seçilen öykülerde “korku” ve “uyumsuzluk” imgeleri, öykü kişilerinin yaşam ve ölüm çizgisinde sanrılara ve düşlere boğulmuş bir halde, spiral dış gerçekliği (nesnel dünya) nasıl barındırdıkları ve yansıttıklarını somut olarak seçilebilmektedir. .
- Çağımızın açık yapıt konumundaki yazınsal ürünleri, okuru kendi evrenine çekerek, ona postmodern açılma olanakları ve yabancılaştırma tekniğı ile yazınsal iletişime katılımını sağlar. Bu sayede, okurun eleştirel yaklaşımlarla dış dünyaya daha da ayırmaştırmacı bir gözle bakmasına zemin hazırlanmış olunur.
- Öykülerde “korku” ve “uyumsuzluk” öğeleri, okura okuma eylemi sürecinde çoklu okuma, çoğulcu yaklaşım, metinlerarası bağıntıları göz önüne alma, psikanaliz ve alımlama estetiğı kuramının yardımıyla, metinsel stratejilerin izini aktif olarak sürebilmesine ortam hazırlar.
- 20. yüzyılın yeni tarzda üretilmiş yazınsal ürünlerinde, klasik, somut gerçekliğın izini sürme yerini, strmaca ile oluşturulmuş oyunsu soyut gerçeğın kopuntularla biçimlenmiş bileşenlerine bırakmıştır.
- Çağcıl ürünlerde yaşam-ölüm, soyut- somut, reel-fiktif gerçek, bütünlük-parçalılık gibi karşıtlıklar yeni bir kurgu ve biçim oluştururlar. Bu karşıtlıkların oluşturduğı imgesel ilişkiler, okurun kendi üretim yetkinliğı ile yeni çağrışımsal açılımlara da açık kalırlar. Anlamın üretime dönük devingenliğı, bu çizgide süreklilik gösterir.
- Postmodernizmin çoğulcu yapısında, metinlerin bir kanadı düşsel, öteki kanadı ise, nesnel gerçeklik üzerine oturtulmuştur. Ele aldığım

.....Yıl: 2005.....KKEFD.....Sayı: 12.....

öyküler düş ve kurmaca gerçeklik arasında, kendi kurgu ve yapısı içinde bir kulvar oluşturarak, çağdaş okurun imgeleminde yeni açılımlar oluşturmaktadır.

Kaynakça:

- Atay, O. (1998) **Korkuyu Beklerken**, İletişim, İstanbul
- Bachtin, M. (1989) **Formen der Zeit im Roman**, Fischer Verlag, Frankfurt/M.,.
- Bernhard, T. (1981) **WERKgeschichte**, hg. Von Dittmar Jens, Suhrkamp, Frankfurt/M.,.
- Bülbül, M. (2005) **İmgesel İletişim**, Çizgi yay., Konya.,
- Ecevit, Y. (2002) **Türk Romanında Postmodernist Açılımlar**, İletişim yay., İstanbul
- Ecevit, Y. (2005) "Ben Buradayım..." **Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası**, İletişim, İstanbul
- Freud, S. (1999) **Sanat ve Edebiyat**, çev. Emre Kapkın, Ayşe Kapkın, Payel yay., İstanbul.,
- Huntemann, W. (1991) "true zum Scheitern", **Bernhard, Beckett und die Postmoderne**, In: Text-Kritik, Hg. H.L. Arnold, Freiburg,
- Schönau, W. (1976) **Thomas Bernard's "Ereignisse"**, In: Psyche, Zeitschrift für psychoanalyse, hrsg. Von Alexander Mitscherlich, E.K. Verlag, Stuttgart.
- Text und Kritik** (1980) Zeitschrift für Literatur, Hg. Von H.Ludwig Arnold.,
- Özbek, Y. (2005) **Postmodernizm ve Alımlama Estetiği**, Çizgi Yay., Konya.,